

บทความวิจัย

การพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

โสรัตน์ อับดุลสตา*

สุนทร ปิยะวสันต์**

อับดุลรามันห์ โตะหลง***

แซมซุ เจะเลง****

อิบรอเฮม เต๊ะแห*****

รอชีดัต สามี*****

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้จากสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการของผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการเรียนการสอนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนด้วยภาษาไทย มาลายู อักษรโรมัน อังกฤษ และอาหรับ ที่สะท้อนและครอบคลุมเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิถีชีวิตมุสลิม 3) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนที่มีคุณภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน พื้นที่ และนโยบายการจัดการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหนังสือที่ผลิตไปใช้พัฒนาทักษะภาษาทั้ง 4 ภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียน การดำเนินงานวิจัย เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนบุคลากรและผู้บริหารจากสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ โดยกิจกรรมในโครงการ แบ่งออกเป็นรูปแบบต่างๆ คือ เวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมาย การประชุมกับผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเพื่อปรับปรุงหนังสือส่งเสริมการอ่าน และการทดสอบหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

จากผลการวิจัยพบว่า การวิจัยครั้งนี้ 1) ได้ข้อมูลเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้จากสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการเรียนการสอนโดยการร่วมคิดและวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชนร่วมกัน 2) ได้หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในชีวิตจริง จำนวน 15 เรื่อง โดยใช้

* กศ.ม. (ภาษาอังกฤษ) อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาชีวศรัศต คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษามลายู คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

**** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอาหรับ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

***** Ph.D. (ภาษาอาหรับ) อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอาหรับ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

***** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

ภาษาไทย มลายู อาหรับ และอังกฤษ เนื้อหาของหนังสือมีความหลากหลาย 3) ได้กระบวนการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีคุณภาพเหมาะสมกับเด็กและผู้เริ่มเรียน เนื้อหาของหนังสือมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถตอบสนองความต้องการของสังคม 4) ได้แนวทางการนำหนังสือที่ผลิตไปใช้พัฒนาทักษะภาษาทั้ง 4 ภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียน โดยการประชาสัมพันธ์จากทุกฝ่ายเพื่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ และควรเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการให้ผลักดันหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดนี้ให้เป็นสื่อหลักในการเรียนการสอนในระบบการศึกษาในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: หนังสือส่งเสริมการอ่าน พหุภาษา ผู้เริ่มเรียน ทักษะการสื่อสาร

RESEARCH

Development of Multilingual Reading Promoting Book Series for Beginners to Develop Communication Skills in the Three Southern Border Provinces of Thailand*Sorat Abdulsata*^{*}*Soontorn Piyawasan*^{**}*Abdunraman Tohlong*^{***}*Samsoo Cheleng*^{****}*Ibraheem Tekhea*^{*****}*Rosidat Samae*^{*****}**Abstract**

A research on “Development of Multilingual Reading Promoting Book Series for Beginners to Develop Communication Skills in the Three Southern Border Provinces of Thailand” was conducted for 4 purposes: 1) to study and gather the content related to real social problems of the community which is required by learners, teachers, and other related persons in the three southern border provinces of Thailand 2) to develop Multilingual Reading Promoting Book Series for Beginners with the content of Muslim ways of life 3) to study a procedure in developing a high quality of Multilingual Reading Promoting Book Series for Beginners which suits to local needs and learning policies in three southern border provinces of Thailand 4) to study plausible approaches to implement the Development of Multilingual Reading Promoting Book Series for Beginners. This study utilized qualitative research and participatory research. The research had great cooperation with people in the community, related persons and administrators from various educational institutions. The research also provided activities; namely, brainstorming, meeting experts and testing of quality efficiency in order to collect

^{*} M.A. (English Language) Lecturer, Department of English Language, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

^{**} Lecturer, Department of Teaching professional, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

^{***} Lecturer, Department of Malay Language, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

^{****} Lecturer, Department of Arabic Language, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

^{*****} Ph.D. (Arabic Language) Lecturer, Department of Arabic Language, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

^{*****} Lecturer, Department of English Language, Faculty of Liberal Arts Social Science, YIU

the content related to real situations of the community, develop multilingual reading promoting books. The books developed were administered with the sample for quality efficiency testing.

The research findings revealed that the research 1) accumulated the content related to real social problems of the community which is required for learners, teachers, and other related persons in the three southern border provinces of Thailand. The content of reading material was well scrutinized by the community through their suggestions and active participation. 2) developed reading promoting book series which integrated the content of real life situations under 15 topics. 3) learned the quality of reading promoting book development that suits to beginners and is the need of society. 4) found appropriate ways to promote the reading material by pressing all parties concerned to help publicize the reading material urgently to all institutions to bear its fruit. As well, in the future, it should be presented to the Ministry of Education to provide the reading material as the main instructional media in educational systems.

Keywords: Reading Promoting Book Series, Multilingual, Beginners, Communication Skills

บทนำ

สภาพและความสำคัญของการใช้ภาษากับคนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในสภาพปัจจุบันของสังคมไทย โดยเฉพาะ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาที่หลากหลายในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างกันสังคม โดยปกติแล้วมีการใช้ภาษาทั้ง 4 ภาษา ได้แก่ ภาษามลายู ภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ ซึ่งภาษาเหล่านี้มักจะใช้ในชีวิตประจำวัน และการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามแต่ละภาษามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังที่มีบทบัญญัติในคัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า “การสร้างชั้นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดิน และความแตกต่างของภาษาของพวกเจ้าและผิวพรรณของพวกเจ้า แท้จริงในการนี้ แน่แน่นอนย่อมเป็น สัญญาณสำหรับผู้ที่มีความรู้” (อฺรฺรุม, 30:22) ซึ่งสามารถกล่าวถึงความสำคัญของแต่ละภาษาได้ ดังนี้

ภาษามลายู มีบทบาทสำคัญสำหรับประชาชนมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งถือเป็นภาษาแม่ (Mother Tongue) ที่ต้องใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันมากถึงร้อยละ 75.20 ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549: 10) ได้กล่าวว่า ภาษามลายูจึงเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ของคนมุสลิม หากเขาพูดหรือ อ่านภาษาอื่นได้อีกด้วยก็นับเป็นข้อได้เปรียบของเขา แต่การไม่พูดหรืออ่านภาษามลายูได้เลย จะเป็นข้อเสียเปรียบอย่างที่ไม่มีความอื่นใดมาทดแทนได้เลย

ภาษาไทย เป็นภาษาราชการที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างคนในชาติ และคนไทยถือว่าเป็นผู้โชคดีที่ได้มีภาษาของตนเอง และมีตัวอักษรไทยเป็นตัวอักษรประจำชาติ อันเป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ เป็นเครื่องแสดงว่าประเทศไทยมีวัฒนธรรมสูงส่งมาแต่โบราณกาล และรักษาความเป็นเอกราชยั่งยืนมาจนถึงบัดนี้ (อมรรตน์ เทพกำปนาท, 2548) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรจะเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตัวเองได้ โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่ผู้ปกครองของนักเรียนในภาคใต้พบว่า การศึกษาวิชาสามัญรวมทั้งภาษาไทย ซึ่งใช้ภาษาหลักในการเรียนวิชาสามัญมีความสำคัญแก่นักเรียนของลูกหลานของเขา คุณภาพการศึกษาที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของนักเรียนในภาคใต้ไม่ได้เป็นที่วิตกแก่รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติเท่านั้น แต่ผู้ปกครองของเด็กนักเรียนเองก็มีความวิตกกังวลเหมือนกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549: 16)

ภาษาอาหรับ มีบทบาทสำคัญในทุกชุมชนมุสลิมทั่วโลก ชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานได้ตั้งแต่เยาว์วัย เพราะถือว่าอัล-กุรอานเป็นปฐมโองการที่ท่านนบีมุฮัมมัด (ขอความจำเริญและสันติสุขจงมีแด่ท่าน) ได้รับจากพระผู้เป็น ดังที่ มุฮัมมัด อับดุล จับบาร์ เบก (1983 อ้างถึงใน หะสัน หมัดหมาน, 2002) และสุเทพ สุนทร เกสซ์ (2547) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาอาหรับในหนังสือของเขาที่มีชื่อว่า Arabic Loan-Words in Malay (คำภาษามลายูที่ยืมมาจากภาษาอาหรับ) ภาษาอาหรับเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ยิ่งใหญ่ ภาษาอาหรับเป็นภาษาพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม แหล่งที่มาของศาสนาอิสลามคือคัมภีร์อัล-กุรอานและอัลฮาดิษ (จารีตของศาสนทูต) ก็เขียนด้วยภาษาอาหรับ คัมภีร์อันเป็นที่มาของศาสนาอิสลามดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นชาวอาหรับหรือไม่ใช่ชาวอาหรับทั่วโลกจะต้องอ่านจากต้นฉบับที่เป็นภาษาอาหรับ

ภาษาอังกฤษ ถือว่าเป็นภาษาที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาษาอื่นๆ เพราะมีประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการหรือภาษาทางการถึง 81 ประเทศทั่วโลก และหากจะนับประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารกันโดยทั่วไปแล้วก็คงมีมากกว่า 100 ประเทศทั่วโลกทีเดียว แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ส่วนใหญ่ก็ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางทั้งสิ้น ภาษาอังกฤษจึงมีความสำคัญในการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ดังนั้น

รัฐบาลจึงกำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดให้มีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศทุกช่วงชั้น

ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533) กล่าวว่า ปัญหาอย่างหนึ่งในการสอน คือ แนวทางการตัดสินใจดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งการสอนโดยทั่วไป ครูมักมีบทบาทในการจัดประสบการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหาสาระ หรือทักษะและมีบทบาทในการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนการสอน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบนี้เป็นการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจให้ผู้เรียนให้เกิดความอยากเรียนรู้และเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ของผู้เรียนได้ตามจุดมุ่งหมาย เปรื่อง กุมุท (2540 : 132-131 อ้างถึงใน จารุวัจน์ สองเมือง, 2546: 4-5) ได้กล่าวสรุปถึงความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ ดังนี้

1. สื่อการเรียนรู้ช่วยสร้างรากฐานที่เป็นรูปธรรมขึ้นในความคิดของผู้เรียน การฟังเพียงอย่างเดียววันนั้น ผู้เรียนจะต้องใช้จินตนาการเข้าช่วยด้วย เพื่อให้สิ่งที่ป็นนามธรรมเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นในความคิด แต่สำหรับสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อน ผู้เรียนย่อมไม่มีความสามารถจะทำได้ การใช้อุปกรณ์เข้าช่วยจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสร้างรูปธรรมขึ้นในใจได้

2. สื่อการเรียนรู้ช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียน เพราะผู้เรียนสามารถใช้ประสาทสัมผัสได้ด้วยตา หู และการเคลื่อนไหวจับต้องได้แทนการฟังหรือดูเพียงอย่างเดียว

3. สื่อการเรียนรู้ช่วยเพิ่มทักษะในการอ่านและเสริมสร้างความเข้าใจในความหมายของคำใหม่ๆ ให้มากขึ้น ผู้เรียนที่อ่านหนังสือซ้ำจะสามารถอ่านได้ทันพวกที่อ่านเร็วได้ เพราะได้ยินเสียงและได้เห็นภาพ

ดังนั้น สื่อการเรียนรู้ จึงนับเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถเสริมสร้างและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจต่อการเรียน และการศึกษาค้นคว้าไปสู่รายละเอียดในสาระการเรียนรู้อื่นๆ ได้

ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

ปัจจุบัน สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เพื่อพัฒนาทักษะทางด้านภาษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีไม่เพียงพอ กับความต้องการของคนในพื้นที่ ไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมที่แท้จริง ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ภาษาที่มีอยู่นั้นไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเท่าที่ควร นอกจากนี้ ยังไม่พบรูปแบบหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ครอบคลุมทั้ง 4 ภาษา อันได้แก่ ภาษามลายู ภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ ทั้งที่สังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความต้องการรูปแบบหนังสือพหุภาษาเป็นอย่างมาก

ปัญหาด้านผู้เรียนในการเรียนภาษา

ด้วยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เรียนส่วนใหญ่พูดภาษามลายูถิ่นเป็นหลัก เมื่อผู้เรียนเข้าสู่ระบบการศึกษา มักจะนำภาษาพูดมาใช้ในการเขียน ทำให้การนำเสนอเป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน และเมื่อมีการใช้ภาษาในการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนมักใช้ภาษาในระดับเดียวกันกับกลุ่มเพื่อน ทำให้มีการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมกับกลุ่มคนในแต่ละระดับ นอกจากนี้ ผู้เรียนส่วนหนึ่งยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนภาษา และคิดว่าการเรียนรู้ภาษาเป็นเรื่องที่ยาก แม้ผู้เรียนที่เรียนภาษาจะใช้ระยะเวลานานในการศึกษา แต่ไม่สามารถนำภาษาที่เรียนไปใช้ในการสื่อสารได้ เช่น การสนทนา เป็นต้น

วิทยวิจัย

จะพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านฯชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน ไทย อาหรับ และอังกฤษ ที่สะท้อนและครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนมุสลิมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมได้อย่างไร

วัตถุประสงค์โครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้จากสถานการณ์ ปัญหา และความต้องการของผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการเรียนการสอนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านฯชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียน ด้วยภาษาไทย อังกฤษ มาลายู อักษรโรมัน และอาหรับ ที่สะท้อนและครอบคลุมเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิถีชีวิตมุสลิม
3. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านฯชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนที่มีคุณภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนพื้นที่ และนโยบายการจัดการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อศึกษาแนวทางการนำหนังสือที่ผลิตไปใช้พัฒนาทักษะภาษาทั้ง 4 ภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียน

ขอบเขตด้านเนื้อหาและภาษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

สำหรับรายละเอียดเนื้อหาที่จะนำมาเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่านจะเกี่ยวเนื่องกับประเด็นเรื่องต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของคนมุสลิม โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เนื้อหาที่มีลักษณะมั่นคงถาวร ซึ่งสอดคล้องกับหลักการอิสลาม
2. เนื้อหาที่ผ่อนปรนและยืดหยุ่นได้ เป็นเนื้อหาที่ปรากฏตามสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการในพื้นที่ ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่จะนำมาใช้ในการเขียนเนื้อหาในหนังสือส่งเสริมการอ่านจะได้จากเวทีประชุมเป็นสำคัญ โดยอยู่ภายใต้กรอบนี้ หรือประเด็นอื่นๆ ตามความต้องการของกลุ่มผู้เริ่มเรียน เช่น หลักการศรัทธา หลักการอิสลาม จริยธรรมอิสลาม ชีวิตะวัตีทาน นบีมุหะมัด(ศ็อลฯ) คุณค่าเรื่องราวของอัล-กุรอาน คุณค่าของซุนนะฮ์ มารยาทของคนมุสลิม อาหารทะเลาล-หะรอหม สิ่งเสพติดและมึนเมา ความ ผันในมิติอิสลาม ดูอาต่างๆ ที่ควรรู้ สถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และ ความเป็นมนุษย์ชาติ (อุมมะฮฺ)

ขอบเขตด้านภาษา

เนื่องจากหนังสือส่งเสริมการอ่านนี้จะเน้นภาษา เป็นลำดับที่หนึ่ง ตามมาด้วยเรื่องเนื้อหา โดยกระบวนการนำเสนอเรื่องจะประกอบด้วย 4 ภาษา เริ่มจากภาษามลายูอักษรโรมัน ภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ

พื้นที่เป้าหมายในกระบวนการทดลองใช้

กลุ่มเป้าหมายที่จะทดลองใช้หนังสือส่งเสริมการอ่านฯในขั้นของการทดสอบประสิทธิภาพหนังสือ คือ โรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และสถาบันอุดมศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1. โรงเรียนประถมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนผดุงศาสน์วิทยา ต.ยูโป อ.เมือง จ.ยะลา โรงเรียนแสงสันติ ต.ปิตุ มุตี อ.ยะรัง จ.ปัตตานี และโรงเรียนสวนสวรรค์ อ.เมือง จ.นราธิวาส
2. โรงเรียนมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนพัฒนาวิทยา อ.เมือง จ.ยะลา โรงเรียนบำรุงอิสลาม ต.ปูยู อ.เมือง จ.ปัตตานี และโรงเรียนอัสตังกีเยห์อิสลามมียะห์ อ.เมือง จ.นราธิวาส
3. อุดมศึกษา ได้แก่ สถาบันภาษานานาชาติ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา อ.เมือง จ.ยะลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัย เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตลอดจนบุคลากรและผู้บริหารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ โดยกิจกรรมในโครงการ แบ่งออกเป็นรูปแบบต่างๆ คือ เวทีระดมความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมาย การประชุมกับผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาเพื่อปรับปรุงหนังสือส่งเสริมการอ่าน และการทดสอบหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่านกับกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มโดยการให้กลุ่มเป้าหมายทดลองอ่านหนังสือส่งเสริมการอ่านเพื่อแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหนังสือส่งเสริมการอ่าน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. จัดเวทีระดมปัญหาและความต้องการจากกลุ่มผู้เรียน เกี่ยวกับเรื่องปัญหาเด็ก ความต้องการของเด็กต่อเรื่อง ลักษณะเรื่อง รูปแบบการนำเสนอเรื่อง สรุปเป็นเนื้อหาสาระที่ใช้ในการเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่าน
2. จัดเวทีระดมปัญหาและความต้องการจากกลุ่มผู้สอน เกี่ยวกับเรื่องปัญหาเด็ก การจัดการเรียนการสอน ภาษา ความต้องการต่อเรื่อง ลักษณะเรื่อง รูปแบบการนำเสนอเรื่อง สรุปเป็นเนื้อหาสาระที่ใช้ในการเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่าน
3. จัดเวทีระดมสถานการณ์ปัญหาและความต้องการจากกลุ่มผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนที่มีต่อบุตร และนำเสนอรูปแบบหนังสือส่งเสริมการอ่านที่อยากเห็นร่วมกัน
4. นักวิจัยและตัวแทนชุมชนร่วมสรุปปัญหา ความต้องการ พร้อมวิเคราะห์และคัดเลือกปัญหา จัดหมวดหมู่ปัญหาและความต้องการ
5. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาระบบพหุภาษา (Multilingual Education) และ Content-based Instruction-CBI ตลอดจนเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน
6. จัดประชุมนักวิจัยร่วมกำหนดหัวข้อเรื่องการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน
7. ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) จัดทำร่างหนังสือส่งเสริมการอ่านด้วย 1 ภาษาหลักพร้อมแปลเป็นภาษาไทย
8. จัดเวทีนักวิจัยแต่ละกลุ่มร่วมพิจารณาเนื้อหาที่เขียนและรูปแบบที่เขียนเป็นภาษาไทยนักวิจัยและนักภาษาให้ความหมาย(แปล)หนังสือส่งเสริมการอ่าน ฉบับร่างจากภาษาที่ 1 และ 2 เป็นภาษาที่ 3 และ 4
9. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) พิจารณาเนื้อหาและภาษาจาก 15 เรื่อง พร้อมปรับปรุงและแก้ไขร่วมกัน
10. จัดส่งหนังสือส่งเสริมการอ่านฉบับร่างให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหาและภาษาทั้ง 15 เรื่อง
11. นักวิจัยแต่ละกลุ่มร่วมกันสรุปและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะร่วมกัน
12. จัดรูปเล่มหนังสือส่งเสริมการอ่านฉบับร่าง
13. เวทีชี้แจง และทำความเข้าใจ ผู้สนใจร่วมการวาดภาพประกอบเรื่อง
14. จัดเวทีพิจารณาการเขียนภาพประกอบเรื่องโดยนักวิชาการในพื้นที่
15. ทดสอบหาประสิทธิภาพหนังสือส่งเสริมการอ่าน ประมาณ 15 เรื่อง เพื่อดูความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษา และทัศนคติต่อหนังสือส่งเสริมการอ่านจากกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นผู้เรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา จำนวน 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1 ทดสอบในสัดส่วน 1 ต่อ 1 (1 ชื่อเรื่อง อ่าน 1 คน เท่ากับ 105 คน) และเมื่อทดลองเสร็จแล้ว นำหนังสือหาประสิทธิภาพของกระบวนการ E1 โดยการประเมินจากคะแนนการปฏิบัติของผู้เรียนในแต่ละหน่วยของเอกสาร และหาประสิทธิภาพของผลลัพธ์ E2 โดยการประเมินจากคะแนนหลังเรียน และปรับปรุง ครั้งที่ 1

ครั้งที่ 2 ทดสอบในกลุ่มเล็ก ในสัดส่วน 1 ต่อ 10 (1 ชื่อเรื่อง อ่าน 10 คน เท่ากับ 150 คน) และเมื่อทดลองเสร็จแล้วนำหนังสือหาประสิทธิภาพหนังสือ โดยใช้สูตร E1 (คะแนนรวมทั้งหมด หารจำนวนนักเรียนที่ทดลอง) และ E2 (คะแนนรวมทั้งหมดหารจำนวนนักเรียนที่ทดลอง) และปรับปรุง ครั้งที่ 2

ครั้งที่ 3 ทดสอบกลุ่มภาคสนามใน 1 ห้องเรียน จำนวน 30 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย และเมื่อทดลองเสร็จแล้วนำหนังสือหาประสิทธิภาพหนังสือโดยใช้สูตร E1 (คะแนนรวมทั้งหมด หารจำนวนนักเรียนที่ทดลอง) และ E2 (คะแนนรวมทั้งหมดหารจำนวนนักเรียนที่ทดลอง) และปรับปรุง ครั้งที่ 3

1. ปฏิบัติการทดลองใช้หนังสือส่งเสริมการอ่าน ในกลุ่มผู้เรียน ครู ผู้ปกครองและผู้นำชุมชน จำนวน 46 คน แต่ละกลุ่ม จำนวน 3 ครั้ง พร้อมประเมินการใช้ร่วมกัน และนำมาประมวลข้อมูลร่วมกัน

2. ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) จากตัวแทนผู้เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการนำหนังสือไปใช้

3. จัดเวทีถอดบทเรียนการทำงานเพื่อเขียนรายงานวิจัย

4. เขียนรายงานผลการวิจัยฉบับรายงานความก้าวหน้า และรายงานฉบับสมบูรณ์

5. จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณชน

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัย “โครงการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้” ครั้งนี้ได้ข้อมูล เนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้จากสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการเรียนการสอนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ โดยการร่วมคิดและวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชนร่วมกัน ได้หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในชีวิตจริง จำนวน 15 เรื่อง ประกอบด้วย 1. เรื่องประชาชาติที่ดีเลิศ 2. เรื่องสวนสวยดอกไม้งาม 3. เรื่องสวรรค์อยู่ใต้ฝ่าเท้ามารดา 4. เรื่องศาสนาฮาดิษกับกลุ่มชนอาด 5. เรื่องรอยยานชื่อที่นาคาภูมิใจ 6. เรื่องยาที่ดีที่สุดในโลก 7. เรื่องฮิญาบอะมะตุลลอฮ์ 8. เรื่องซารอฮ์เล่านิทานเก่ง 9. เรื่องฮาลาล ฮารอมในอิสลาม 10. เรื่องอาหมิน ฮิลมี และเปาะจีฮ์ดุสลอฮ์ทำวุดู 11. เรื่องนครมักกะฮ์อัล-มุกรรมะฮ์ 12. เรื่องอัล-กูรานเป็นทางนำและยารักษาวิเศษ 13. เรื่องชีวประวัติ เชคดาอุดอัลฟาฏอนี 14. เรื่องปัตตานีดารุสสลาม และ 15. เรื่องความสุข โดยใช้ภาษาไทย มลายู อาหรับ และอังกฤษ ในการเขียนเล่าเรื่อง เนื้อหาของหนังสือมีความหลากหลาย ประกอบด้วย การนำเสนอประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอวิถีชีวิตมุสลิม คุณธรรมจริยธรรมที่ดั่งามบทเรียนจากอัล-กูราน การนำเสนอแบบอย่างที่ดีของเยาวชน การรักษาสิ่งแวดล้อม และอื่นๆ หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษานี้ เป็นสื่อการเรียนการสอนภาษาที่สอดคล้องกับคุณธรรมและจริยธรรมอิสลามอย่างเหมาะสม รวมทั้งสะท้อนและครอบคลุมเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิถีชีวิตมุสลิมที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และนโยบายการจัดการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ นอกจากนี้ ทีมวิจัยได้กระบวนการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีคุณภาพเหมาะสมกับเด็กและผู้เริ่มเรียน เนื้อหาของหนังสือมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ได้รับแนวทางการแก้ปัญหาผ่านหนังสือส่งเสริมการอ่านโดยการนำเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นวิถีชีวิตอิสลามซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาภาษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ และได้แนวทางการนำหนังสือที่ผลิตไปใช้พัฒนาทักษะภาษาทั้ง 4

ภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียน โดยการประชาสัมพันธ์จากทุกฝ่ายเพื่อนำหนังสือส่งเสริมการอ่านไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ และควรเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการให้ผลักดันหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดนี้ให้เป็นสื่อหลักในการเรียนการสอนในระบบการศึกษาในอนาคตต่อไป

การอภิปรายผลจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามแผนการดำเนินงาน

การดำเนินงานในโครงการวิจัยจะเน้นกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานเป็นหลัก เพื่อให้สมาชิกกลุ่มเป้าหมายได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ และการเรียนรู้ภาษาเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารของประชาชนในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษากระบวนการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีคุณภาพเหมาะสมกับผู้เริ่มเรียนมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการจัดกิจกรรมเหล่านี้ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมทำกิจกรรมมีความหลากหลายทางวัยวุฒิ คุณวุฒิ และตำแหน่งหน้าที่ในการประกอบอาชีพ ทำให้ทีมวิจัยได้แนวความคิดที่หลากหลายที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการ และได้แนวทางการนำหนังสือส่งเสริมการอ่านไปใช้สมาชิกทีมวิจัยเป็นผู้ที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการที่ตั้งไว้ โดยที่ในการดำเนินกิจกรรมนั้น ทีมวิจัยจะเป็นตัวหลักในการเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้มากที่สุด ตลอดจนดูแลและให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรม หน้าที่หลักของทีมงานอีกประการหนึ่งคือมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม

ผลจากการดำเนินกิจกรรมตามแผนการดำเนินงาน ทีมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทีมวิจัยได้ข้อมูลปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน ด้านการเรียนการสอน รูปแบบของหนังสือ และวิถี การจัดการเรียนการสอน ซึ่งชุมชนต้องการการเรียนการสอนที่มีหลากหลายภาษาและมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ เป็นต้น

2. ทีมวิจัยได้ข้อมูลสะท้อนความต้องการด้านปัญหาที่อยากให้มีการแก้ไขผ่านกลุ่มผู้ปกครองและผู้นำชุมชน เช่น มารยาทในสังคม มารยาทการให้สละม มารยาทการรับประทานอาหาร เป็นต้น

3. ทีมวิจัยสามารถกำหนดหัวข้อเรื่องการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ที่สอดคล้องกับความต้องการ และปัญหา ซึ่งมีหัวข้อดังนี้ 1. หลักการศรัทธา 2. หลักการอิสลาม 3. ฮาลาล-ฮารอมในอิสลาม 4. คุณค่าของอัล-กุรอาน 5. คุณค่าของซุนนะฮ์ 6. มารยาทของมุสลิม 7. โทษของสิ่งเสพติด 8. อุอาฮฺประจำวัน 9. ความเป็นมนุษย์ชาติ (อุมมะฮฺ) 10. ประวัติของท่านศาสดา 11. วิทยาศาสตร์กับอิสลาม 12. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 13. บุคคลสำคัญในท้องถิ่น 14. เรื่องราวของอัล-กุรอาน และ 15. ประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในอัล-กุรอาน

4. ทีมวิจัยสามารถวิเคราะห์ คัดเลือก และจัดหมวดหมู่ปัญหาและความต้องการตามลำดับความสำคัญดังนี้ 1. หลักการศรัทธา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ 2. หลักการอิสลามเพื่อให้เข้าใจอิสลามเป็นอันดับแรก 3. อาหารฮาลาล-ฮารอม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถแยกสิ่งที่ยาฮาลจากสิ่งที่ยาฮารอมด้วยตนเองได้ 4. คุณค่าและเรื่องราวของอัล-กุรอาน เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านอยากอ่านและศึกษาอัล-กุรอานมากขึ้น 5. คุณค่าของซุนนะฮ์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญ และปฏิบัติตาม จริยวัตรของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลย) 6. มารยาทของมุสลิม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 7. โทษของสิ่งเสพติด เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติดประเภทต่างๆ 8. อุอาฮฺประจำวัน เพื่อปลูกฝังนิสัยการอ่านดุอาฮฺในชีวิตประจำวันตั้งแต่วัยเด็ก 9. ความเป็นมนุษย์ชาติ (อุมมะฮฺ) เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ 10. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจและรักท้องถิ่น 11. วิทยาศาสตร์กับอิสลาม เพื่อให้ผู้อ่านเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องตามทัศนะของอิสลาม

5. ทีมวิจัยสามารถเรียนรู้รูปแบบหนังสือส่งเสริมการอ่านที่เหมาะสมกับเด็กและผู้เริ่มเรียน เช่น ควรเป็นสื่อที่นำเสนอเรื่องราวที่ดี เนื้อหามีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

6. ทีมวิจัยได้รับข้อเสนอแนะ และแนวทางการทำหนังสือจากกลุ่มผู้เรียน ผู้สอนผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เช่น เรื่องราวที่น่าสนใจควรอยู่บนฐานของความจริง

7. ทีมวิจัยร่วมกันจัดทำเนื้อหาในการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ด้วย 1 ภาษาหลักตามความถนัดของทีมวิจัย และแปลเป็นภาษาไทย

8. ทีมวิจัยร่วมกันพิจารณาหนังสือส่งเสริมการอ่านฯ 15 เรื่อง จากข้อมูลในเวทีรับฟัง ความคิดเห็น และสะท้อนปัญหาจากกลุ่มผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน

9. ทีมวิจัยแปลหนังสือแต่ละเรื่องด้วย 4 ภาษา คือภาษามลายู ภาษาไทย ภาษาอาหรับและ ภาษาอังกฤษ เขียนภาพประกอบเรื่องด้วยภาพสี ที่หลากหลายและสร้างสรรค์ จำนวน 15 เรื่อง พร้อมทั้งจัดส่งหนังสือส่งเสริมการอ่านฉบับร่างให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหาและภาษา

10. ทีมวิจัยได้หนังสือส่งเสริมการอ่านฉบับสมบูรณ์ จำนวน 15 เรื่อง

ข้อเสนอแนะ

หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพหุภาษาสำหรับผู้เริ่มเรียนชุดนี้ ต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์จากทุกฝ่ายเพื่อให้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ และควรเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการให้ผลักดันหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดนี้ให้เป็นสื่อหลักในการเรียนการสอนในระบบ ส่วนแนวคิดต่อยอดเพื่อให้หนังสือเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มผู้เรียนที่กว้างขึ้น ครอบคลุมผู้เรียนระดับอนุบาลหรือก่อนอนุบาลโดยการทำหนังสือให้อยู่ในรูปแบบของสื่อประเภทซีดี ด้วยระยะเวลาเพียง 1-2 ปี ในการทำวิจัยอาจจะเป็นเพียงแค่การเริ่มต้นที่ดี หากแต่ต้องการเวลาเพื่อปรับปรุงคุณภาพในทุกๆ ด้าน ดังนั้น จึงควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการต่อยอดการพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านต่อไป

แนวทางในการต่อยอดโครงการวิจัยเกี่ยวกับหนังสือส่งเสริมการอ่าน

1. วิจัยต่อยอดทางภาษาโดยชุมชนโดยที่ทีมวิจัยเป็นที่ปรึกษา

2. นำหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดนี้ ไปใช้เป็นแบบเรียนแทนหนังสือแบบเรียนที่ใช้ใช้ในการสอนภาษาต่างๆ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 หรือใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา หรือใช้เป็นหนังสือสำหรับการศึกษาค้นคว้า เป็นต้น แล้วดำเนินการวิจัยเพื่อตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ในการใช้หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดนี้ ทั้งในส่วนที่เป็นผลผลิตและผลลัพธ์ที่ได้

บรรณานุกรม

- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน. ฉบับแปลภาษาไทย. สมาคมศิษย์เก่าอาหรับศูนย์กษัตริย์ฟาอัดเพื่อการจัดพิมพ์อัลกุรอาน
ไชยยศ เรืองสุวรรณ. 2533. **เทคโนโลยีการสอน: การออกแบบและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
เปรี๊ยะ กุมท. **สื่อการสอน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์จัดการศึกษา, 2540
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ .2549 **“ภาษาประจำชาติ” มติชน** .29 (1034) 3 กรกฎาคม.
- <https://www.> “**แนวพัฒนาการศึกษาภาคใต้ตั้งเด็กเรียนภาษาไทย-คัมภีร์ อัลกุรอาน**” มปป. (สืบค้นเมื่อ
25 พฤศจิกายน 2550)
- สุเทพ สุนทรภะลัษ. 2547. “**“ปอเนาะ”- มรดกสถาบันการศึกษากับบูรณาการของศาสนาและสังคมของชาวมลายู
มุสลิม ในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย**” **ศิลปวัฒนธรรม** .25 (10) 1 สิงหาคม 1996
- อมรรัตน์ เทพกำปนาท. 2548 .**“๒๙ กรกฎาคม วันภาษาไทยแห่งชาติวันรำลึกและร่วมสืบสานมรดกวัฒนธรรม
อันล้ำค่าของไทย** สืบค้นเมื่อ ”10 มิถุนายน 2550 จาก
[https://www.southhpp.org/index.php?file=news&obj=forum.topic.forprint\(575\)&PHPSESSID=39fbbacb29
f29c59281d8121e2d50f30](https://www.southhpp.org/index.php?file=news&obj=forum.topic.forprint(575)&PHPSESSID=39fbbacb29f29c59281d8121e2d50f30)
- Hasan Madmam. 2002. **The Pondok and Madrasah in Patani**. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan
Malaysia.